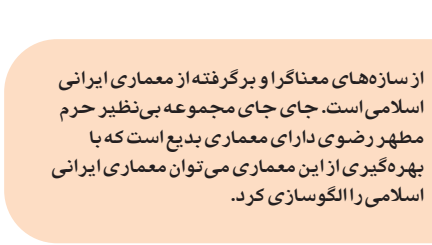

جشن ۴۰ سالگی مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی برگزار می‌شود

نخست دانشنامه حقوق ایران به‌زودی و تا کمتر از دوماه دیگر منتشر خواهد شد. رئیس مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی اضافه‌کرده‌ما به‌فصل الهی خودکفاشده‌ایم‌و تحمیلی بر بودجه جاری کشور نیستیم، هرچند مسائل ومشکلاتی وجوددارداما می‌کوشیم‌بر آن‌هاغلبه‌کنیم.

از سازه‌های معناگرا و برگرفته از معماری ایرانی اسلامی است. جای جای مجموعه بی‌ظنیر حرم مطهر رضوی دارای معماری بدیع است که با بهره‌گیری از این معماری می‌توان معماری ایرانی اسلامی را الگوسازی کرد.

اثری فخم‌وسنگین بوده‌و همچنین جلدهفتم‌دانشنامه‌فرهنگ مردم ایران نشر یافت. موسوی بجنوردی با این توضیح که جلد چهارم دانشنامه تهران بزرگ، جلد هشتم دانشنامه فرهنگ مردم ایران و همچنین جلدهای تازه «فهرست مقالات فارسی» و «فهرست‌واره کتاب‌های فارسی» رو به پایان است، افزود: جلد

هنر ایرانی اسلامی حکایت دارد و نگین معماری ایرانی اسلامی است. هر شخصی که با به این حرم آسمانی و قدسی می‌گذارد در همان نگاه اول می‌هوت عظمت معماری این بنای روحانی می‌شود. بدون تردید معماری حرم مطهر

◀ معماری چشم‌نواز حرم مطهر رضوی معماری زیبا و چشم‌نواز حرم مطهر امام رضا(ع)، دیدگان هر انسانی را می‌هوت و مجذوب می‌کند و هنرهای به کار رفته در آن، نمایانگر و تجلی‌گاه هنر ایرانی اسلامی است. این مکان از اوج عظمت

خبر
لکه‌روزی

رئیس مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی از برگزاری جشن ۴۰ سالگی این مؤسسه در مهرماه خبر داد.

به نقل از روابط عمومی مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی،

کاظم موسوی بجنوردی، رئیس مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی در جلسه شورای عالی علمی این مرکز از برگزاری جشن

اسناد

بر اساس اسناد تاریخی، حدود سه قرن است معماری به عنوان یکی از مشاغل مهم در حرم مطهر رضوی کاربرد دارد

نام ماندگار معمارباشی‌ها بر آستان زرافشان جانان

مقررات، استیفانامچه‌ها، طومارهای تعمیرات، دفاتر اداره و قبض‌های وصل، همگی نمونه‌هایی است که در آن‌ها به حضور معماران در ساخت و تعمیر اماکن مختلف حرم مطهر اشاره شده است. براساس این اسناد، معمار بالاترین شغل در انجام تعمیرات و دومین شغل پرکاربرد در مجموعه اسناد آستان قدس رضوی را داشته است. بنا به سلسله مراتبی که مرسوم بوده، معمارباشی در صدر امور قرار داشته و پس از او معمار، نایب معمار، سرکاردار عمارت، بنا و در آخر عمله و فعله قرار داشتند. در آن زمان روال کار به این صورت بوده که شخص معمار وجوهات تعمیرات را تحویل و استیفانامچه‌های تعمیرات را تأیید می‌کرده است. البته این در صورتی بوده که کار به صورت برون‌سپاری نبوده باشد. یعنی اگر استیفانامچه به صورت قراردادد مقاطعه‌کاری به معمار سرکار دیوان اعلی‌سپرده می‌شده، هزینه‌های آن باید توسط مستوفی سرکار آستانه و متولی‌باشی تأیید می‌شده است. اگر هم استیفانامچه‌آن با معمار آستان قدس منعقد می‌شده باید سرکاردار عمارات و ناظر کل، آن را تأیید نهایی می‌کرد. لازم به توضیح است استیفانامچه در واقع سندی است که مطابق آن، قراردادی با معمارباشیان خارج از آستان (معادل پیمانکاری در عصر حاضر) بسته می‌شده است. این اسناد عموماً مربوط به دوره افشاریه‌اند و در آن دوره رایج بوده‌اند. برون‌سپاری ساخت‌وتعمیر اماکن به این دلیل بوده است که اغلب این معماران و معمارباشیان نه تنها جزو کارکنان آستان نبودند، بلکه از شهرهای دیگری هم آمده بودند. زمانی که نادر قاجانه از هند بازگشت، علاوه بر غنایمی مانند اشیای نفیس و جواهرات، گوهرهای دیگری را نیز به خراسان آورد.

او یگانه‌های تمام اصناف هنری از معماران، نجاران و نقاشان گرفته تا خاتم‌کاران و درودگران را از شهرهایی مثل قم، کاشان و اصفهان به مشهد کوچاند تا بناهایی در حرم مطهر بسازند و با هنرشان آن را آراسته کنند. در این میان، معماران که جزو کارکنان آستان قدس نبودند، در قالب استیفانامچه‌هایی تعمیرات را انجام می‌دادند. از بررسی تعدادی از اسناد تعمیرات در دوره افشاریه به این نتیجه می‌رسیم که گچ‌کاری و نقاشی مکان‌های مختلف حرم مطهر و مسجد جامع گوهرشاد در قالب استیفانامچه‌هایی به معمارباشیان سرکار آستانه، دیوان اعلی (حکومت مرکزی)، قم و اصفهان واگذار شده است. بعدها این شیوه در دوره‌های صفویه وقاجاریه به کنار گذاشته شد و یا به ندرت انجام می‌گرفت و معماران و معمارباشیان جزو کارکنان سرکار فیض آثار به شمار می‌آمدند.

زهر ازنگنه | تالذو هنر

است وجلوه‌گری خلاقیت. زیبایی‌ها در اینجا، قاب شده و رفته روی دیوار و ایوان و گنبد و گلدسته، هر

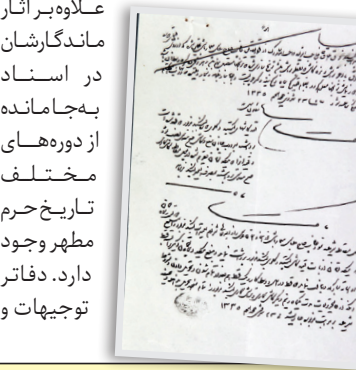
آنچه چشم می‌بیند، می‌پسندد. این نتیجه سال‌ها همجواری عشق و هنر است که از حرم مطهر حضرت علی بن موسی الرضا(ع) یک اثر برتر معماری خلق کرده است. از مسجد گوهرشاد گرفته تا ایوان طلا و صحن قدیم و جدید، همه بناها به زیبایی ساخته و آراسته شده‌اند. بنا شدن هر کدام از اماکن متبرکه حرم مطهر رضوی بخشی از معماری دوره‌های تاریخی حاکم بر ایران را با خود دارد. اهمیت معماری در حرم مطهر، این شغل را به یکی از پرکاربردترین حرفه‌های مورد استفاده در حرم مطهر رضوی تبدیل کرده است. شغلی که از محمدنایب معمار گرفته تا محمدصادق معمارباشی و علی نقی مشهدی و معمار بزرگی چون استاد قوام‌الدین شیرازی برای بنا شدن هر کدام از اماکن زیبای حرم مطهر به کار گرفته شده است.

■ **شغلی به قدمت صفویه**

از ساخت این بنای مطهر چند صد سال می‌گذرد و خدا می‌داند اولین خشت آن را چه کسی گذاشته است. عمله و بنا، نقاش، کاشی‌کار، آینه‌کار و... همه زیر نظر یک نفر کار می‌کردند تا صحن و سرا بسازند برای حضرت شمس‌الشمس(ع). آن یک نفر هم معمارباشی بوده که مهم‌ترین شغل را در حوزه ساخت‌وتعمیرات حرم مطهر رضوی داشته است. اسناد تعمیرات و ساخت‌وسازهای حرم مطهر در دوره‌های مختلف را که بررسی کنیم به سند ۳۲۳۴۴ هم ۲۳۳۵۷ می‌رسیم که قدیمی‌ترین سند موجود در آرشیو مدیریت اسناد سازمان کتابخانه‌های آستان قدس رضوی درباره شغل معمارباشی است. براساس این اسناد، سابقه این پیشه در حرم مطهر رضوی به دوران صفویه بازمی‌گردد. به بهانه روز بزرگداشت شیخ بهایی که در تقویم رسمی کشور روز معمار نام‌گذاری شده، با اعظم نظرکرده، مسئول امور نمایه‌سازی و مستندسازی اسناد مرکز اسناد آستان قدس رضوی گفت‌وگو کردیم تا سابقه این پیشه در حرم مطهر و سندهای به‌جا مانده از آن را بررسی کنیم.

■ **دومین شغل مهم آستان رضویه**

الان هم اگر دقت کنید همین طور است. این طور که مثلاً نام مهندس یا معمار بر پیشانی یا ورودی یا کتیب‌نامچه بناها ثبت و ضبط می‌شود. در حرم مطهر رضوی نیز نام بسیاری از معمارانی که با هنرمندی خود به این بارگاه نور زیبایی بخشیدند، علاوه بر آثار ماندگارشان در اسناد به‌جا مانده از دوره‌های مختلف تاریخ حرم مطهر وجود دارد. دفاتر و توجیحات و

همه تقوا این است آنچه نمی‌دانی را بیاموزی و آنچه می‌دانی را به کار بندی.

برش

شغلی به قدمت صفویه

از ساخت این بنای مطهر چند صد سال می‌گذرد و خدا می‌داند اولین خشت آن را چه کسی گذاشته است. عمله و بنا، نقاش، کاشی‌کار، آینه‌کار و... همه زیر نظر یک نفر کار می‌کردند تا صحن و سرا بسازند برای حضرت شمس‌الشمس(ع). آن یک نفر هم معمارباشی بوده که مهم‌ترین شغل را در حوزه ساخت‌وتعمیرات حرم مطهر رضوی داشته است.

برای مشهدی‌ها و حتی بسیاری از زائرانی که گذرشان به خیابان طبرسی افتاده، نام «حاج آقاجان» آشناست. بازارچه‌ای به نام حاج آقاجان که امروزه با نام «شهید آستانه‌پرست» شناخته می‌شود، یکی از مراکز فروش اجناس ارزان قیمت در اطراف حرم مطهر محسوب می‌شود و معمولاً زائرانی که قصد خرید سوغاتی دارند، سری به آن می‌زنند. حاج آقاجان در دوره فتح‌علی شاه، ظاهرآ ریاست معماران آستان قدس را برعهده داشته و در یکی از کتیبه‌های ایوان ساعت به نام وی اشاره شده است.

وی را معمار صحن نو یا آزادی می‌دانند. تعمیر آجرکاری ایوان دارالسعادة، صحن انقلاب و

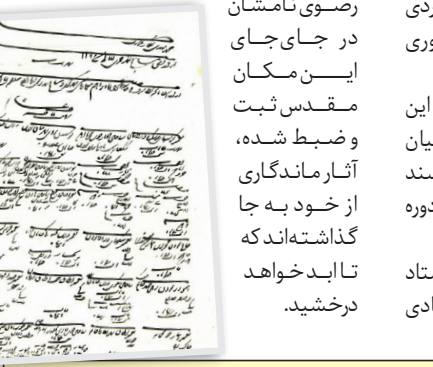
به‌ویژه مرمت ایوان ساعت صحن عتیق را به وی منسوب می‌کنند.

حاج آقاجان، افزون بر این، فردی خیر و گشاده‌دست بود و ابنیه عام‌المنفعه زیادی در اطراف حرم مطهر برای زائران و مجاوران ساخت؛ از جمله مسجد- حسینیهای- که در محله پاچنار واقع در شمال حرم مطهر رضوی بناشد و مسجد عباسی که پشت ایوان عباسی صحن انقلاب قرار داشت. بیشتر این فعالیت‌های عمرانی در توسعه اطراف حرم مطهر، سال‌های ۱۳۰۸ به بعد تخریب شد و ظاهراً تنها بخشی از اراضی بازارچه باقی مانده است. درباره سال وفات حاج آقاجان اطلاعات دقیقی نداریم، اما قدر مسلم این است پیکر او را در حرم ملکوتی حضرت ثامن‌الحجج(ع) دفن کردند.

برمی‌خوریم که هرکدام در ساخت گوشه گوشه این حرم و بارگاه نقش‌های کوچک و بزرگی داشتند. یکی از این افراد، استاد محمدصادق معمارباشی سرکار فیض آثار در دوره قاجاریه است. در سندی متعلق به تعمیرات حرم مطهر در سال ۱۳۰۵ قمری، برات پرداخت مواجب وی به مبلغ ۱۷ تومان نقد و ۷ خورار و ۴۰ من غله از موقوفات مطلقه ثبت شده است. معمار بعدی حرم مطهر رضوی محمدباقر معمار است که ناشی در مجموعه اسناد مسجد جامع گوهرشاد در سال‌های ۱۰۱۰-۱۰۰۸ قمری وجود دارد. همچنین محمد شریف بن عرب، معمار شیرازی نیز که تعمیرات صحن کهنه آستانه مقدسه رضویه در سال ۱۰۵۹، به دست او صورت گرفته، از استادان نام‌آور معماری بوده است. دیگر معماری که نامش در یکی از مهم‌ترین مکان‌های حرم مطهر ثبت شده، استاد علی نقی مشهدی معمار است. نام او در جنب توحیدخانه حرم مطهر زیر آینه بزرگ با این عنوان آمده است: «این ایوان زرافشان رفیع عالی به بنایی استاد علی نقی شاگرد استاد معصوم مشهدی به اتمام رسید».

■ **در کنار معماران**

معماران از ابتدا در جایگاه نبودند. روزگاری پیش‌تر کارگری کردند، بنایی کردند، در کنار معماران پیش از خود شاگردی کردند و آموختند و آموختند تا شدند معمار و معمارباشی. در اسناد به‌جا مانده مرتبط با این حوزه، نام افرادی به چشم می‌خورد که عنوان‌شان «نایب معمار سرکار» بوده است. این افراد در زمان غیبت معمارباشی و معمار، عهده‌دار مسئولیت امور بودند و بر انجام کارها نظارت داشتند و در عین حال برای آینده کسب تجربه می‌کردند. در سند شماره ۹۱/ ۲۱۱۶۵ نام حاجی آقا نایب معمار به عنوان یکی از این افراد ثبت شده که در دوره قاجاریه انجام وظیفه می‌کرده است. دیگر افرادی که در ساخت‌وساز حرم مطهر حضور فعال داشتند، بناها بودند. این افراد از نظر سلسله‌مراتبی کاری زیردستان معماران محسوب می‌شدند. بناها که به عبارت بهتر کمک‌دست معماران بودند، همه کارهای ساختمانی و مسکن‌سازی را انجام می‌دادند. در کنار آن‌ها، یک بردست، چند عمله، یک ناه‌کش و دو مقنی و یک نجار هم کار می‌کردند. در صفا آرامگاه شیخ حر عاملی در پایین کتیبه، نام یکی از بناهای آن دوره یعنی استاد ابراهیم بنا مشهدی دیده می‌شود. بنایی سنگ‌های گنبد حاتم خانی در تاریخ ۱۲۷۱ قمری به دست این استاد بنا صورت گرفته است. این افراد که در کنار سایر افراد شاغل در مجموعه تعمیرات و ساخت‌وسازهای حرم مطهر رضوی نامشان در جای جای مقدس ثبت و ضبط شده، آثار ماندگاری از خود به جا گذاشته‌اند که تا باید خواهد درخشید.

«قوام‌الدین» یک معمار استثنایی

رضوی نام این استاد معمار برجسته است. در کتیبه‌ای که از وی در مسجد گوهرشاد باقی مانده، نام کامل او «قوام‌الدین بن زین‌الدین شیرازی الطیان» آمده؛ کلمه پایانی، «طیان» به معنای گچ‌بر یا گچ‌کار است و احتمالاً به شغل خاوندگی وی اشاره دارد. یکی از نکات بسیار ویژه‌ای که در مورد دانش معماری قوام‌الدین شیرازی وجود دارد، توانمندی وی در مکان‌یابی و تطبیق بنا با ساختمان‌های همجوار است. انتخاب الگوی معماری در مسجد گوهرشاد به‌گونه‌ای است که هیچ لطمه‌ای به جایگاه و موقعیت گنبد مضجع شریف حضرت رضا(ع) وارد نمی‌کند. به نظر می‌رسد قوام‌الدین افزون بر مسجد گوهرشاد، مدرسه «پریزاد» را هم ساخته باشد.

در میان معمارانی که صاحب سبک بوده و آثاری ماندگار را از خود در حرم مطهر رضوی به‌جا گذاشته‌اند، «قوام‌الدین شیرازی» جایگاهی بسیار منحصر به‌فرد دارد. او معمار مسجد جامع گوهرشاد و ساختمان شکوهمند آن است؛ بنایی به غایت فاخر که شاهکار بی‌بدیل هنر معماری عصر تیموری است. در متون تاریخی، از شخصیت و شایستگی قوام‌الدین شیرازی، به دفعات یاد شده است. از جمله آثار چشم‌نوازی که او پدید آورد، به جز مسجد فاخر گوهرشاد، می‌توان به آرامگاه خواجه عبدالله انصاری در هرات و «مدرسه غیاثیه» در خرگرد خوف اشاره کرد. یکی از نام‌های ماندگار در کتیبه‌های حرم مطهر

معاون امور بین الملل آستان قدس رضوی، ولایت‌پذیری و تبعیت از امام زمان را از مهم‌ترین عناصر در زندگی سلمان فارسی ذکر کرد. به گزارش آستان‌نیوز، حجت‌الاسلام والمسلمین مصطفی فقیه اسفندیاری در پنجمین همایش «سلمان: نقطه تلاقی ادیان» که با حضور شخصیت‌های برجسته از کشورهای مختلف به منظور بزرگداشت سلمان فارسی در مرقد مطهر صاحبی جلیل‌القدر، جناب سلمان فارسی (محمدی) در شهر مدائن عراق برگزار شد، گفت: سلمان چه اقدامی کرده که به جایی رسیده نبی مکرم اسلام(ص) او را در زمرة اهل بیت رسول‌الله(ص) قلمداد کند؟ وی برای تحلیل این مسئله به آیات و روایات استناد کرد و افزود: سلمان از شخصیت‌هایی است که خداوند به او ملک و حکمت داده است، او حاکم منطقه مدائن و حکیم بوده است، چگونه خداوند به او این توفیق را عطا کرده که هم حاکم و مالک باشد و هم حکمت داشته باشد؟ در آیات نیز آمده هر کس حاکم باشد، به او خیر کثیر عطا شده است.

حجت‌الاسلام فقیه اسفندیاری ادامه داد: امام صادق(ع) بر این مسئله تأکید دارند سلمان چند خصوصیت دارد که مورد توجه و محبوب ماست. نخستین ویژگی، همنشینی و همراهی او با اقراراست، در واقع زهد سلمان مثال‌زدنی است. دومین ویژگی، همنشینی با علما و دانشمندان و خصوصیت دیگر، تبعیت مثال‌زدنی سلمان از امیرالمؤمنین(ع) است که این اطاعت، پیروی و ملازمت برای امروز و فردای ما در جامعه باید الگو قرار گیرد.

وی تصریح کرد: سلمان فارسی دعوت احیای رسول‌الله(ص) را لبیک گفته و در قول و عمل، این دعوت را استجابت کرد، از همین رو به سلمان محمدی معروف شده و نسبت وجودی با رسول‌الله(ص) پیدا کرده است. سلمان با پیروی عملی از رسول‌الله(ص) و پس از ایشان با مصاحبت و همنشینی با امیرالمؤمنین(ع) به جایی رسید که با حضرت رسول(ص) نسبت پیدا کرده و در زمرة اهل بیت رسول‌الله(ص) قرار گرفته است.

معاون امور بین‌الملل آستان قدس رضوی ادامه داد: خداوند همچون برخی از انبیای الهی که به آنان ملک و حکمت عطا کرده، به سلمان نیز این ملک و حکمت را عطا کرده است؛ این به‌خاطر تبعیت از اهل بیت(ع) است که سلمان این شایستگی را در فکر و عمل به اثبات رسانده است.

به گفته وی، اگر بخواهیم در یک واژه جایگاه سلمان را تعریف کنیم، باید بگوییم جایگاه سلمان در ولایت‌پذیری او خلاصه می‌شود. او پس از رسول مکرم اسلام(ص) تابع و مطیع امیرالمؤمنین علی(ع) بود و این تبعیت و اطاعت از حرف و قول امیرالمؤمنین(ع) را بر هر اقدام و قولی مقدم می‌دانست، این ولایت‌پذیری، نقطه مرکزی موفقیت سلمان فارسی است که می‌تواند الگویی برای امروز و فردای جوامع انسانی باشد.

حجت‌الاسلام فقیه اسفندیاری، ظلم‌ستیزی سلمان علیه مظاهر ظلم و ستم در حوزه‌های اجتماعی و تلاش برای گسترش عدالت در جامعه را از دیگر ویژگی‌های سلمان محمدی دانست و گفت: اگر سلمان امروز حضور می‌داشت قطعاً پرچم مبارزه با ظلم و ستم رژیم صهیونیستی را برافراشته می‌کرد. وی بیان کرد: ما می‌توانیم با محور قرار دادن سلمان به عنوان یک عنصر اثرگذار در جامعه اسلامی، برای مبارزه جدی با رژیم غاصب و کودک‌کش صهیونیستی سال آینده اجلاسیه‌ای با محوریت ظلم‌ستیزی سلمان با تأکید بر مبارزه با رژیم اشغالگر اسرائیل برگزار و از مردم غزه دست‌گیری کرده و در مبارزه همه‌جانبه برای نابودی اسرائیل تلاش کنیم. شایان ذکر است، معاون امور بین‌الملل آستان قدس رضوی در حاشیه این کنگره با نمایندگان عتبات عراقی و علمای دینی کشورهای مدعو دیدار و در خصوص همکاری‌های دو و چندجانبه مذاکره کرد.